

“Schwank” Edebiyat Kavramı için Türkçe Öneri: Neşeli Öykü

Turkish Name Suggestion for the Literary Genre “Schwank”: Cheerful Story

Munise AKSÖZ¹

ÖZ

Türk edebiyatında yapılan bilimsel çalışmalardaki zorluklardan biri Batı edebiyatında var olan bazı tür ve biçim isimlerinin ya da karşılıklarının Türk edebiyatında olmaması ya da başka türlerin içinde yer almalarıdır. Bunlardan biri de Almanda “Schwank” diye adlandırılan ve Türkçe karşılığı olmadığından fıkra ya da hikâye diye adlandırılan türdür. Bu kavramı çalışmanın çıkış noktası yapan “Nasrettin hoca fıkraları ya da hikâyeleri” olmuştur. Çünkü yabancı kaynaklara bakıldığında Nasrettin hoca anlatılarının “Schwank” türü altında sınıflandırılmış olduğu görülmüştür. Bu nedenle “Schwank” türünün özellikleri merak edilmiş, onu fıkra ve hikâyeden ayırt edici özellikleri irdelenmiştir. Çünkü Türkçe karşılık olarak verilen her iki tür de kendi içinde birbirinden oldukça farklı özellikler taşımaktadır. Bu iki türün genel özelliklerine de bakıldığında “Schwank” türü ile örtüşmedikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin öykülerin figür sayısı, ele aldıkları olaylar, başının ve sonunun bitiş şekli, ortaya çıkma nedenleri gibi özellikler farklılık göstermektedir. Fıkranın ise mümkün olduğu kadar kısa ve öz bir olay çerçevesi vardır. Güldürme amaçlıdır ve anormal olan fıkrada ele alınmaktadır. Oysa “Schwank” türünde daha çok insan hayatında olabilecek olaylar ele alınır. Genelde bu anlatılarda iki kişi ya da iki grup yer alır ve bunlar birbirine karşıtlik teşkil eder. Çalışmada özellikle “fıkra” ve “Schwank” edebiyat türü kavramları irdelenmiş ve “Schwank” türü için Türkçe “neşeli öykü” kavramı öneri olarak sunulmuştur. Ayrıca çalışmanın sonuç kısmında neşeli öykü için bir sözlük maddesi önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Schwank, neşeli öykü, fıkra, edebiyat

ABSTRACT

One of the difficulties in academic studies of Turkish literature is that some genre and style names or their equivalents that appear in Western literature do not exist in Turkish literature or are included in other genres. One of them is the genre called “Schwank” in German, which is called a joke or story because there is no Turkish equivalent. It was “Nasrettin Hodja’s jokes or storeys” that made this concept the starting point of the study. When looking through foreign sources, it becomes clear that Nasreddin Hodja storeys can be assigned to the “Schwank” genre. For this reason, the characteristics of the “Schwank” genre were investigated and its distinguishing features from jokes and storeys were examined. Because both types given as Turkish equivalents have very different properties. Examining the general characteristics of these two species

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Munise Aksöz (Prof.), Çukurova Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü Alman
Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Adana, Türkiye
E-posta: muniseaksoz@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1032-8723

Başvuru/Submitted: 24.01.2024
Revizyon talebi/Revision requested:
21.05.2024
Son revizyon/Last revision received:
22.05.2024
Kabul/Accepted: 30.05.2024

Atif/Citation: Aksöz, Munise. “Turkish Name Suggestion For The Literary Genre “Schwank”: Cheerful Story.” *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 1 (2024): 333-351.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1424935>

shows that they do not overlap with the “Schwank” species. For example, storeys differ in their characteristics, such as the number of characters, the events they cover, the manner in which they begin and end, and the reasons for their creation. A joke, on the other hand, has the shortest and most succinct frame of the event. It is used for laughter, and the unusual is addressed in jokes. However, the “Schwank” genre usually deals with events that can happen in people’s lives. Generally, these narratives involve two people or two groups facing each other. This study particularly examined the concepts of the literary genres “joke” and “Schwank” and presented the Turkish concept of the “cheerful story” as a suggestion for the genre “schwank”. In addition, a dictionary article on the genre of light-hearted storeys is presented at the conclusion of the study.

Keywords: Schwank, cheerful story, joke, literature

EXTENDED ABSTRACT

The difficulties in scholarly studies on Turkish literature include the absence or incorporation of certain genre and style names from Western literature in Turkish literature, as well as the lack of corresponding terms. When consulting Turkish literary dictionaries and encyclopaedias, problems are not limited to genres or styles originating from Western literature. The root cause lies in the insufficient research and inaccurate filling of the literary concepts covered by dictionaries and encyclopaedias. Many Turkish literary dictionaries and encyclopaedias offer similar and inadequate definitions, often drawing inspiration from each other. Even in widely known and used genres in Turkish literature, there are issues with definitions. For instance, when looking at the definitions of genres like “masal” (fairy tale) or “söylence” (legend), they appear almost identical, such as “a story telling extraordinary events.” Does this definition not lack specificity, and are there no distinguishing features between these two genres? Such definitions provide little benefit to readers or those seeking to learn.

This study explores the Turkish adaptation of the concept “Schwank,” classified as a genre in Western literature, and a Turkish name for it. The classification of the anecdotes or storeys of Nasreddin Hodja under this genre in foreign sources serves as the starting point for this study. Owing to the categorisation of Nasreddin Hodja narratives as anecdotes or storeys in Turkish sources, the characteristics of these genres are examined, and the term “neşeli öykü” (merry tale) is proposed as a suitable Turkish name.

Examining the features of the merry tale, it is observed that the narratives involve characters acting as distinct figures, often in pairs or groups with contrasting qualities based on factors like education, class, age, and experience. Generally, a character who considers themselves clever is outsmarted by someone more intelligent or cunning. The conclusion of a merry tale often portrays the supposedly superior character being defeated by the diligence, cunningness, indifference, disrespect, etc., of the opposing character. The characters in merry tales are typically anonymous individuals and common people from the community.

The themes of merry tales revolve around daily life’s deceit, mischief, tricks, wickedness, cleverness, and conflicts in marriage, presenting universally applicable events and current life situations. In addition to being instructional, merry tales may contain sharp, coarse, or mild expressions. The setting of the tale can be anywhere people gather, and the focus is on cleverly devised games.

The purpose of merry tales is to amuse, entertain, surprise, make people think, and provide enjoyment without creating problems. Examining their formal features, merry tales are typically short, presented in plain prose, using colloquial language that is easy to understand, and they are part of folk narratives.

Comparing merry tales to anecdotes, it is evident that the merry tale motif has a broader perceptual range, experiencing a stronger climax related to human experiences. In anecdotes, the motif is fragmented, deliberately breaking the integrity, leaving only the punchline. Anecdotes often have a stage of slowing down or weakening concerning content and subject.

The structure of the climax or punchline in merry tales emerges through the narrative plot, making it easily understandable. In anecdotes, the elements are suddenly clarified, connected with a surprise discovery, and unrelated components are brought together. The texture of merry tales is more realistic, based on reality, whereas anecdotes rely on a conflicting texture, often arising from the accidental misuse or perception of a word.

Merry tales address normal or slightly abnormal situations, whereas anecdotes tend to focus on the abnormal. Merry tales predominantly present humorous and strange events related to life, such as Nasreddin Hodja stealing yoghurt from the lake.

While foreign sources clearly distinguish between merry tales and anecdotes, there is confusion in Turkish dictionaries. The lack of an equivalent term for "merry tale" in Turkish has led to complexities in dictionary definitions. The attempt to categorise many characteristics under the label of anecdotes has caused confusion, especially for those unfamiliar with the structure of anecdotes. Considering the richness of the Turkish language, the inability to find equivalents for foreign words is not a valid excuse. With proper analysis and research, it is possible to adapt foreign words to Turkish in a logical and contextually appropriate manner. Although such efforts may be challenging, careful analysis can resolve contradictions found in foreign sources. The unique cultural value of Nasreddin Hodja anecdotes, categorised as merry tales under the term "Schwank" in foreign sources, adds to the complexity of the issue, highlighting the need for a more accurate and distinct classification in Turkish literature.

1. Giriş

Türk edebiyatında bazı türlerin ve biçemlerin adlandırılmalarında karşılığın olmaması ya da başka bir türün ve biçemin altında sınıflandırılması, kullanım alanında zorluklara ve karmaşaya yol açmaktadır. Örneğin Almancada “Schwank”, İngilizcede “merry tale” (neşeli masal) ve Fransızcada “joyeux conte” (neşeli hikâye) olarak adlandırılan türün Türkçede bir karşılığı yoktur. Bundan yola çıkarak ve Nasrettin Hoca fıkralarının ya da hikâyelerinin Almanca kaynaklarda “Schwank” edebiyat türü adı altında sınıflandırıldığı görülmüştür. Böyle bir çalışma yapmanın yerinde olacağı düşünülmüştür. Hem var olan edebiyat terimleri kargaşasına bir açıklık hem de Türkçe de adlandırılmayan bir türe öneri getirilmiş olunacaktır.

Yukarıda örnek verilen Nasrettin Hoca fıkrası ya da hikâyeleri bu kargaşaya sadece bir örnektir. Hikâye ile fıkrası taşıdıkları özellikler bakımından birbirinden oldukça farklı türlerdir. Örneğin biri güldürme amacını taşır diğersinin öyle bir amacı yoktur. Bu nedenle Nasrettin Hoca anlatılarının her iki türe girmesi oldukça zordur, her iki türden özellikler taşıması durumunda ise aslında sözü edilen “Schwank” türüne yaklaşmaktadır.

“Schwank” türüne Türkçe bir karşılık önerebilmek için Almanca edebiyat sözlüklerine, edebiyat ansiklopedilerine, monografilere vs. bakılmış, taşıdığı özellikler göz önünde bulundurularak öneride bulunulmuştur. Kaynaklardaki bilgiler söz konusu türün *kişi, olay, işlev, biçim, olay örgüsü öğelerine* ayrı ayrı irdelenmiştir.

Türkçe kaynaklarda fıkrası edebiyat türüne nükte öğesini ve kısalığı barındırmasından dolayı bakılmış ve fıkranın özellikleri bu türle karşılaştırılmıştır. Her ne kadar Nasrettin Hoca anlatıları “hikâye” olarak da adlandırılabilir, bu türü irdelemeye gerek görülmemiştir. Çünkü bu edebiyat türünün özellikleri zaten açık bir şekilde “Schwank” türünden kurgu, kişi öğesi, olay örgüsü, işlevi vs. bakımından çok farklıdır, ayrıca, bunu özellikle belirtmek gerekir, hikâye kavramı da Türk edebiyatında açık bir şekilde ortaya konulamayan, özellikleri belirlenemeyen, daha doğrusu adlandırmalarda sorun yaşayan türlerden biridir. Örneğin öykü, kısa öykü, hikâye, nuvel, öykücük gibi adlandırmaların altında yer alan açıklamaları irdelemek ve bu kavramların eş anlamlı mı yoksa farklı özellikler mi taşıdıkları ortaya konması gerekir. Bu da ancak başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Çalışmada yer yer kullanılmak zorunda olduğundan, yapılan irdemelerin sonucunda “Schwank” türüne karşılık olarak Türkçede “neşeli öykü” kavramı uygun görülmüştür. Çalışmanın sonunda bu adlandırmanın nedeni ve doğruluğu ortaya konmaya çalışılmıştır ve netlik kazanmıştır.

2. Yöntem

Çalışmada yapıya içkinlik, diğer bir adı ile içerik analizi ve karşılaştırmalı yöntem kullanılarak kaynakların iki türe özgü hangi özellikleri barındırdıkları, ne tür bilgiler içerdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bilindiği gibi yapıya içkinlik yönteminde sadece irdelenecek olan metnin içindeki bilgilerden yola çıkılıp, metnin sunduğu bilgiler ortaya çıkartılmakta, metnin barındırdıkları

açıklanmaktadır.¹ Bu çalışmada da her kaynaktaki sözlük maddelerinin içerdikleri bilgiler tek irdelenmiş ve türü özgü hangi özelliklere yer verdikleri ortaya çıkartılmıştır.

Karşılaştırmalı yöntemle ise sözlük maddelerinde verilmiş olan bilgiler karşılaştırılmış ve bir kaynaktaki verilmeyen bir bilgi diğer kaynaktaki verilele tamamlanmaya çalışılmıştır.²

Bu yöntemlerle özellikle Almanca kaynaklardan irdelenen “Schwank” türünün özellikleri ortaya çıkartılmıştır. Ortaya çıkartılan “Schwank”ın özellikleri hem Türkçe hem de Almanca kaynaklardaki fıkra türünün özellikleri ile karşılaştırılmış ve birbirlerine ne kadar benzedikleri ve hangi noktalarda ayrıldıkları ortaya konmuştur.

3. “Schwank”:Neşeli Öykü Kavramının Almanca Kaynaklarda İrdelenmesi

Kaynaklarda “Schwank” (neşeli öykü) türü kavramın kökeni, kişi ögesi, olay ögesi, olay örgüsü ve biçimi öğelerine ayrılarak irdelenmiştir.

3.1. Kavramın Kökeni

Almancadaki “Schwank” sözcüğü Ortaçağ dönemine ait olan “swanc” sözcüğünden gelmekte ve “vuruş“, “darbe“, “titreşimli hareket“, “güldürücü düşünce“ anlamlarına gelmektedir.³ Sözcüğün çıkış alanı aslında eskirim dilidir. Daha sonra Orta Yüksek ve Erken Yeni Yüksek Almanca Döneminde “sinsi” ve “kurnaz” ya da “eğlendirici, güldürücü şaka” anlamına da gelmiştir. En son anlamı irdelenen edebiyat türünün içeriğini de yansıtmaktadır. Güldürücü, komik, neşeli düşünce ya da fikir. Bu güldürücü düşünce ise garip, tuhaf bir durumla gösterilmektedir.⁴ Almancada 15. yüzyıldan beri sözcük dize ya da düzyazı şeklindeki güldürücü anlatılar için kullanılmaktadır. Bu edebiyat türünün “şaka”, “anekdot”, “fabl”, “komik oyun”, “kaba komik eser” gibi bazı edebiyat türleri ile benzerliği bulunmaktadır.⁵ Almancada da “neşeli öykü” (Schwank) türü ile ilgili araştırmalar bir masal ya da söylemeye göre çok daha az yapılmıştır.⁶

“Neşeli öykü” (Schwank) edebiyat türünün hangi özellikleri taşıdığını daha açık ortaya çıkartabilmek için yukarıda belirtilen öğeleri incelemek gerekir.

1 Günther Schweikle ve Irmgard Schweikle, “Schwank”, *Metzler Literatur Lexikon* (Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1990), 502; Claus Träger, “Schwank”, *Wörterbuch der Literaturwissenschaft* (Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1989), 570-571.

2 Gero von Wilpert, “Schwank”, *Sachwörterbuch der Literatur* (Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1989), 994-996.

3 Günther Drosdowski, “Schwank”, *Das Herkunftswörterbuch* (Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1989), 656; Lutz Mackensen, “Schwank”, *Ursprung der Wörter: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (Wiesbaden: VMA- Verlag, -), 348.

4 Wilpert, “Schwank”, 837; Schweikle ve Schweikle, “Schwank”, 572.

5 Werner Habsicht ve Wolfgang Dieter Lange, “Schwank”, *Der Literatur Brockhaus* c.7, (Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1995), 208-209.

6 Erich Straßner, *Schwank* (Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1978), 2.

3.2. Kişi Ögesi

Neşeli öyküde (Schwank) yer alan figürler karakterdir. Genelde anlatıda iki kişi ya da iki grup yer alır ve bunlar birbirine karşıtlık teşkil eder. Bu karşıtlık oluşturma eğitim, sınıf, yaş, tecrübe vs. farklılıklarına dayanabilir. Kişiler anlatıda karşıt olacak şekilde yerleştirilmiştir. Genelde kendini akıllı gören bir kişi ondan daha akıllı ya da kurnaz biri tarafından alt edilir. **Neşeli öykü** (Schwank) anlatısının sonunda üstün gibi görülen kişinin, karşıt kişinin çalışkanlığı, kurnazlığı ya da aldırmaçlığı, saygısızlığı vs. sayesinde yenilmesi işlenmektedir. **Neşeli öykü** (Schwank) anlatılarında yer alan kişiler genelde anonim karakterler ve halkın içinden insanlardır.

Kişilerin karşıtlıkları ruhsal, ahlaksal ya da fiziksel özelliklere dayanmaktadır ve mağdur olan kurnazlık gibi öğelere başvurmak zorundadır.⁷

Alman edebiyatında **Neşeli öykü** (Schwank) türü kişi ögesine göre alt türlere ayrılmaktadır. Ne yazık ki Türkçede bu türe yönelik çalışma bulunmadığından bu alt türlere kısaca yer vermek yerinde olacaktır.

Neşeli öykünün (Schwank) üç alt türü bulunmakta, bunlardan ilk ikisi de kendi içinde iki alt türe ayrılmaktadır.

A. Dengeleyici Tip (Ausgleichstyp)

Bu tipteki **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarında iki figür karşılıklı yer alır. Bunlardan biri eylemin başlaması ile kendine bir avantaj sağlar ve diğerine üstün gelmiş gibi görünür. Ancak eylemin sonunda bu tersine döner mağdur olan üstün gelir ve böylelikle de denge sağlanmış olur. Bu türe birçok **neşeli öykü** (Schwank) örneği girmektedir.

Dengeleyici tipteki **neşeli öykü** (Schwank) anlatıları kendi içinde kişi ögesi açısından ikiye ayrılmaktadır.

A.1. Dengeleyici Tip - Rövanş (Ausgleichstyp Revanche)

Belirgin bir şekilde karakterize edilmiş ilk kişi kendine avantaj sağlar. Buna karşılık ikinci kişi bir kurnazlık yaparak ilk kişinin yapmış olduğu kurnazlığı açığa çıkartır ve yenen olur. En sık görülen tür aslında budur.

A.2. Dengeleyici Tip - Kibir (Ausgleichstyp Übermut)

Avantaja geçen kişinin karşısındaki kişi herhangi bir misilleme yapmaz. Avantaj sahibi, böylelikle başarıya ulaşmış, olan kişi ikinci bir eylemle, kurnazlık yapıp daha da avantaj sağlamaya çalışırken, işi batırır. Çoğunlukla ikinci eylem kendini üstün görmeden, aşırı özgüvenden, kısaca kibirden dolayı kaybedilir.⁸

7 Straßner, *Schwank*, 6-8; Träger, “Schwank”, *Wörterbuch der Literaturwissenschaft* (Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1989), 468; Munise Yıldırım-Aksöz, *Produktionsorientierter Lehrverfahren des Romans und des Schwanks* Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları, 2016) 69-70, 91.

8 Straßner, *Schwank*, 8.

B. Yükselen Tip (Steigerungstyp)

Bu tipteki **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarında iki kişiden biri kendine bir avantaj sağlar, diğer kişi ise bu avantajı kendi lehine çevirmeye çalışırken yanlış yollara başvurur ve durum yine aleyhte sonuçlanır. Böylelikle eylemde denge sağlanmaz. Bu tipteki **neşeli öykülerde** kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

B.1. Yükselen Tip - Rövanş (Steigerungstyp Revanche)

Birinci kişi avantajlıdır. Karşısında yer alan kişi bunu dengelemeye çalışır, ancak yaptığı kurnazlık işe yaramaz. Misilleme olarak belirlenmiş olan eylem kişilerin önceden tahmin gücünü artırır.

B.2. Yükselen Tip – Kibir (Steigerungstyp Übermut)

Eylemi kaybetmiş olan kişi ters gidecek başka bir eyleme girer. İkinci bir eylemle durumu düzeltmek isterken, bunun da başarısızlıkla sonuçlanması ile yenilgi daha da artmış olur.⁹

C. Gerilen Tip (Spannungstyp)

Bu tipteki **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarında iki figür karşılıklı yer alır. Bu kişiler bir olguyu bir görüngüyü farklı algılar ve yorumlar. Bu farklı algılamalar belirli bir gerilim içinde ya da heyecan içinde kalır, bu da anlatının çekici olmasını sağlar. Bu tipe ait çok az **neşeli öykü** (Schwank) anlatısı vardır.¹⁰

Yukarıda sayılan türlerin içine girmeyen **neşeli öykü** (Schwank) anlatıları da vardır. Kişi öğesinden sonra en önemli öğelerden biri de olay öğesidir.

3.3. Olay Öğesi

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarının konusu günlük hayattaki sinsilikler, şeytanlıklar, hileler, kötülükler, muziplikler, yaşamın değişik alanları, tabular ve evlilikteki çatışmalardır. Konuların içeriği genel geçer olaylar ve güncel yaşamdandır.

Bunun dışında gerçekte olabilecek bir olay etkileyici bir şekilde sunulur. **Neşeli öykü** (Schwank) öğretici olabildiği gibi aynı zamanda keskin, kaba ve nazik olmayacak kadar sert ifadeler de barındırabilmektedir.¹¹

Kısaca, **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarındaki konular gerçek değildir, ancak gerçekte insan yaşamında olabilecek olaylar, durumlar ele alınmaktadır. Konular toplumsal yaşamda köklerini bulmaktadır. Ele alınan konular yaşanabilecek, olabilecek olaylar ve durumlar üzerine kurulsun da hoş olmayan yanları vardır ve bu hoş olmayan yanlar işlenmektedir. Anlatıda konular işlenirken gerçek dışılığa gidilmez hep gerçekte olabilecekte kalınır. Günlük yaşamda

9 Straßner, *Schwank*, 9.

10 Straßner, *Schwank*, 7.

11 Otto Best, "Schwank", *Handbuch literarischer Fachbegriffe* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag GmbH, 1994), 490-491.

gün ışığına çıkarılmayan, garip de olsa yaşanabilecek konuları işlemektedir. Yemek, içmek, sevgi, kimi zaman tabu konuları içermekte ya da insan ilişkilerini ve bu ilişkilerde var olan problemleri ele alabilmektedirler. Kişiler toplumun içindeki herhangi bir insandır.¹²

Olayın geçtiği mekân aslında her yer olabilir, örneğin pazar yerleri, parklar gibi. Kısaca, insanların topluca bir araya geldiği yerler. **Neşeli öykü** (Schwank) anlatılarında olayın geçtiği yer önemli değildir. Yer adı verilmez. Kurnazca yerler söz konusudur.

Neşeli öykülerde (Schwank) akıllıca yapılmış oyunlar anlatılır. Bir anlatının **neşeli öykü** (Schwank) olabilmesi için genelde garip, komik, güldürücü, kurnazca, neşelendirici olması gerekir.¹³

3.4. Olay Örgüsü

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarında sadece tek bir olay yer alır, yan olaylar yoktur. Olay aynı zaman diliminde geçmektedir. Olay tek düze anlatılır ve zamansal olarak gerçeğe uygundur. Bu olurken aslında eylem dinamik, olay ya da ele alınan durum durağanlığı temsil eder.¹⁴ Anlatılar kısa ve beklenmedik bir sona doğru oluşturulmuştur. Konu genelde üstün görülen kişinin kurnazlık, güç/şiddet, kaba ya da komik sözcüklerle alt edilmesi üzerine kuruludur. Uluslararası bilinen ve sevilen bir anlatı içeriğine sahip oldukları gibi aynı zamanda kültürel öğeleri de barındırmaktadırlar.¹⁵

3.5. İşlev Ögesi

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarının amacı neşelendirmek, güldürmek, şaşırtmak, düşündürmek, sorun yaratmadan keyiflendirmektir. Ancak amaçları kahkahalarla güldürmek değildir, sadece gülümsetmek, neşelendirmektir.¹⁶

Fakir ya da zengin olarak anlatılarda yer alan, şehirlilerin, köylülerin, yolcuların insani yetersizlikleri açıklanmaktadır. Ayrıca toplumsal bozukluklar, güçlü ile güçsüz arasındaki sorunlar dile getirilmektedir. İnsanın yaşadığı dünyaya karşı duruşu, dünyayla çatışması bu anlatılarda gösterilmektedir.¹⁷

3.6. Biçim Ögesi

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarının biçim özelliklerine bakıldığında kısa, her ne kadar düzyazı ya da dize şeklinde de olabilseler, çoğunlukla düzyazı şeklinde oldukları görülmektedir. Günlük dil kullanımı söz konusudur. Dilleri yalın ve kolay anlaşılırdır. Dilde sanatsal bir süsleme yoktur ve halk anlatıları içinde yerlerini alırlar. Anlatılarda nükte vardır. Genelde anlatıda yer

12 Straßner, *Schwank*, 2-11.

13 Straßner, *Schwank*, 4.

14 Träger, “Schwank”, 468-469.

15 Straßner, *Schwank*, 6.

16 Straßner, *Schwank*, 3.

17 Träger, “Schwank”, 468.

alan zıt kişilerden birinin üstün gelmesi ile doruk noktasını yaşar. Bu kişilerin başarılı olması genelde çalışkanlık, kurnazlık ya da başkalarını dikkate almamaktan oluşmaktadır.

Neşeli öykü (Schwank) türünün özellikleri bir bütün olarak tablo 1’de derlenmiştir.

4. Kaynaklarda Fıkranın İrdelenmesi ve Neşeli Öykü (Schwank) ile Karşılaştırılması

Türkçe fıkra türünün nasıl ele alındığına, nasıl tanımlandığına bakabilmek için bazı edebiyat sözlüklerine, edebiyat ansiklopedilerine ve genel ansiklopedilere bakılmış ve irdelenmiştir. Fıkra ile ilgili verilen bilgilerin irdelenmesine geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki; Türkçe edebiyat sözlükleri, edebiyat ansiklopediler ya da ansiklopedilerde çelişkili, yanlış bilgiler ne yazık ki yer almaktadır.

Fıkra türü irdelenirken Türkçe kaynaklar temel alınmış olsa da Almanca edebiyat sözlüklerinde fıkranın nasıl tanımlandığına, hangi özelliklerinin yer aldığına bakılmış, böylelikle Türkçe kaynaklarda tür ile ilgili verilen yetersiz ve yanlış bilgiler daha da ortaya çıkartılmıştır.

Almanca kaynaklarda yer alan bilgilere göre, fıkranın geçmişi çok eskiye dayanmakta ve belirlenmemektedir. Çünkü fıkraya başka türlerin içinde de rastlamak olasıdır. Almancada **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarına bakıldığında, fıkranın onların içinde de yer aldığı görülmüştür. Birçok fıkra o anda bulunan, yapılan anlatılardır. Alman edebiyatında birçoğunun çıkış noktası da **neşeli öykü** (Schwank) anlatılarına dayanmakta ve hatta bu yüzden fıkraların **neşeli öykü** (Schwank) türünün kısa şekli olduğu söylenmektedir.

Daha geniş bir algı alanına sahip olan **neşeli öykülerdeki** (Schwank) motif insana ilişkin, insanca olana yönelik daha kuvvetli bir doruk noktası yaşar

Fıkroda ise motif parçalanır, bütünlüğü bilinçli olarak bozulur. Sadece nükte kalır. Bu nedenle fıkroda içerik ve konu ile ilgili bir yavaşlama, zayıflama basamağı bulunur.¹⁸

Fıkra ve **neşeli öyküde** (Schwank) aynı olan nükte tiplerindeki yapıdır. Ancak neşeli öykü (Schwank) gerçeğe daha ilintili ve çevre, durum, olaylar gibi unsurlarla daha ilgilidir. Fıkroda ise mümkün olduğu kadar kısa ve öz bir olay çerçevesi vardır.¹⁹

Neşeli öyküde (Schwank) nükte ya da doruk noktası olay örgüsü ile ortaya çıkarken ve böylelikle hemen anlaşılırken, fıkroda birbirine yabancı olan öğelerin birden bire aydınlığa çıkarılması, sürpriz keşifle birden birbirine bağlanması ile ortaya çıkmaktadır. **Neşeli öykünün** (Schwank) dokusu daha çok gerçeğe yakınken, ona dayanırken fıkroda uyumsuzluk dokusuna dayanmakta, bir kelimenin tesadüfen yanlış kullanılması ya da algılanması ile meydana gelmektedir.²⁰

Neşeli öykülerde (Schwank) az ya da çok normal bir an ele alınırken fıkra daha çok anormal olana eğilim göstermektedir. Bunun dışında **neşeli öyküler** (Schwank) daha çok

18 Straßner, *Schwank*, 13-15.

19 Straßner, *Schwank*, 13-15.

20 Straßner, *Schwank*, 13-15.

yaşama dair komik garip olayları sunmaktadır.²¹ Buna Nasrettin Hoca'nın göle yoğurt çalması örnek gösterilebilir.

Yabancı kaynaklarda **neşeli öykü** (Schwank) ile fıkranın farkları bu şekilde ortaya konurken, Türkçe sözlüklerde buna yönelik bir kargaşa söz konusudur. Çünkü fıkranın altında birçok türe ait özelliklere yer verilmekte, fıkra türü adı altında tanımlanmaktadır.

Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi'nde fıkra ile ilgili şu şekilde bir tanım yer almaktadır.

“Kısa, nükteli, hikmetli hikâyelere fıkra adı verilir. Bu tür, zaman zaman kısa ve menkabeyle eşanlamda kullanılmıştır.”²²

Verilen bu yüzeysel tanıma bakıldığında “menkıbe” ve “kısa” gibi farklı türlerle eş anlamlı kullanıldığı vurgulanmaktadır. Birincisi “kısa” diye bir tür yoktur, “kıssa” vardır. Kıssa ise Özkırmılı'ya göre “Anlatılan ya da uydurma olay. Edebiyat terimi olarak, bir olayın anlatıldığı her tür için kullanılmıştır.”²³

Bu tanımlamaya bakıldığında “kıssa”nın düz anlatı türleri için bir üst kavram olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Kısaca, bu kavramın altında menkıbe, söylence, masal, fabl vs. gibi türleri toplamak olasıdır.

Tanımlamada yer alan menkıbe türüne bakıldığında ise bu anlatıların peygamber, evliya gibi dini önderlerin yaptıklarını ya da başlarından geçen olayları kapsadıkları bilinmektedir. Bu anlamı ile fıkra ile hiçbir ilgisi yoktur. Menkıbe türünde din, din öğretisi, dine döndürme gibi öğeler ön plandadır. Menkıbeler hiçbir zaman gülmek ya da eğlendirmek için anlatılmamış ya da yazılmamıştır.²⁴

Bunun dışında “kısa, nükteli, hikmetli hikâyeler” denildiğinde özellikle hikmetli sözcüğünün yer alması ile çelişki uyandırmaktadır.

Türk dil kurumunun Türkçe sözlüğüne bakıldığında hikmet 1. “Tanrının insanlar tarafından anlaşılmayan amacı, 2. Bir şeyin oluşundaki akıl erdilemeyen sebep. 3. Hak ve hakikate uygun, kısa ve anlamlı söz” anlamlarını taşıdığı görülmektedir.²⁵

Hikmet sözcüğünün yukarıda yer alan tanımlamaları menkıbe türüne uygundur. Fıkralarda bir hikmet söz konusu olmadığı gibi gerçek olmak ya da gerçeğe uygun olmak gibi bir kaygısı da yoktur.

Diğer Türkçe kaynaklarda ise genel tanımlamaya yönelik birbirlerine benzer açıklamalar bulunmaktadır. Kimi kaynakta “gülünç, ilginç bir olayı, kısa ve özlü bir biçimde anlatan nükteli kısa öykü”²⁶, kiminde “güldürücü hikâye”²⁷ ya da “ince anlamlı, güldürücü öykücük”²⁸

21 Straßner, *Schwank*, 13-15.

22 Milliyet. “fıkra”, *Edebiyat Ansiklopedisi*, (-): Milliyet Tesisleri, 1991), 108.

23 Özkırmılı Atilla, “kıssa”, *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Altın Kitapları yayınları, 1991), 105.

24 Munise Yıldırım-Aksöz, “Menkıbe” *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi* (Konya: Çizgi Yayınevi. 2012), 103-105; Helmut Rosenfeld, *Legende* (Stuttgart. J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1961).

25 “Hikmet,” Türk Dil Kurumu Sözlükleri, erişim: 8 Kasım 2023. <https://sozluk.gov.tr/>.

26 Milliyet (b), “fıkra”, 4073.

27 Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”, *Meydan Larousse*, c.4. (İstanbul: meydan Gazetecilik ve neşriyat Ltd. Şti., 1990.), 631.

28 Özkırmılı, “fıkra”, 65.

, “ince anlamlı şakalı öykücük”²⁹, “güldürücü ve güldürürken düşündürücü, şakalı öykücük”³⁰, “tuhaf ve nükteli, kısa hikaye. Çoğu tanınmış kimseler veya hayvan ve başka şeyler hakkında anlatılan nükteli hikayecik”³¹, “Fıkra, ya bir ders verir, ya bir dünya görüşü belirtir, ya da insanı güldürür”³², “Nasreddin Hoca, İnceli Çavuş vb. kişilere mal edilen komik, ama ibret verici, küçük nükteli sözlere ad olarak kullanılmıştır.”³³

En son olarak Seyit Kemal Karaalioğlu’nun³⁴ verdiği tanıma bakıldığında aslında bambaşka türlerin yüzeysel tanımını yaptığı görülmektedir. “Çoğu tanınmış kimseler”in yer aldığı anlatılar anekdot türüdür ve fıkra ile ilgisi yoktur. Yapı, amaç, kurgu gibi öğeler bakımından birbirinden oldukça farklıdır. Öncelikle ünlü, tanınmış, tarihe mal olmuş kişiler anekdot türünün figür ögesidir. Kaldı ki anekdotlar inanılmak ister, belli bir zaman diliminde geçer, ünlü kişiden beklenmeyen bir davranışı ya da sözü sergiler ve ayrıca her zaman güldürmek gibi bir amacı yoktur.³⁵

Ayrıca Karaalioğlu³⁶ fıkra tanımından sonra bk. diye Anekdot, Manzum ve Nasrettin Hoca fıkralarına yönlendirmektedir. Bu da neden böyle bir tanımla yaptığını açıklamaktadır. Ancak gene de doğru değildir.

Ekiz³⁷, fıkra kavramının değişik anlamlarını verdikten sonra yukarıda edebiyatta kullanılan anlamını da bu şekilde vermektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Nasrettin Hoca anlatıları fıkra türüne girmemektedir. Tanımlama **neşeli öykü** türüne yönelik yapıldığından, günümüzde kullanılan fıkra türünün özelliklerini içermemektedir.

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında fıkranın düzyazı şeklinde yazılmasından dolayı çoğunda hikaye, kısa öykü, öykücük gibi terimlerle adlandırıldığı görülmektedir. Bu aslında yanlış bir kullanımdır. Öykünün, kısa öykünün, hikayenin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır.³⁸ Fıkra düzyazı olduğundan belki de genel ve üst kavram olarak kullanılan “anlatı türü” kavramını kullanmak daha yerinde olur.

Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi’nde ise fıkranın kişi ögesine yönelik şöyle bir açıklama yer almaktadır.

“Belli bir zümre veya tipi belirlemeyip, alelade insanın güldürücü maceralarını anlatan fıkralar, karı-koca, baba-oğul, cimri, uşak-efendi, er-subay vs. kahramanı bilinen fıkralar, kahramanın adı ile, bilinmeyenler ise, adamın biri, delinin biri vb. şeklinde başlar.”³⁹

29 Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen, “fıkra”, *Yazın Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 62.

30 Ali Püsküllüoğlu, “fıkra”, *Edebiyat Sözlüğü* (İstanbul: Özgür Yayınları, 1996), 59.

31 Seyit Kemal Karaalioğlu, “fıkra”, *Edebiyat Terimleri Klavuzu* (İstanbul: İnkilap ve Aka Basımevi, 1975), 121.

32 Sami Akalın, “fıkra”, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: (-) 1984), 110.

33 Osman Nuri Ekiz, “fıkra”, *Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*. (İstanbul: Zümrüt yayın ve Dağıtım, 1984), 84.

34 Seyit Kemal Karaalioğlu, “fıkra”, 121.

35 Robert Petsch, “Schwank”. *Wesen und Formen der Erzählkunst* (Halle/Saale:Max Niemeyer Verlag 1942), 425-437.

36 Seyit Kemal Karaalioğlu, “fıkra”, 121.

37 Osman Nuri Ekiz, “fıkra”, 84.

38 bk. Munise Yıldırım-Aksöz, “kısa öykü”, 119-226; Ludwig Rohner, *Theorie der Kurzgeschichte*, (Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1976), 107-119.

39 Milliyet, “fıkra”, 109.

Fıkralarda her kesimden insanın yer aldığı bu anlamı ile doğrudur. Genelde fıkralarda yer alan kişilerin ismi yoktur, var olanlarda da genelde o toplumda, kültürde çok yaygın olan isimlerdir.⁴⁰ Örneğin Temel fıkraları gibi.

Kaynaklarda fıkra ile ilgili verilen diğer bilgilere bakılacak olursa, kiminde bazı özelliklerine göre alt başlıklara ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan biri ise anekdota da bu alt başlıklarda yer verilmesidir.

“Toplumun aydın kesiminden çıkan tarihi şahsiyetlere ait fıkralar”⁴¹

Bu yukarda bir cümle ile verilen fıkra tanımı aslında anekdotun tanımına girmektedir. Bilindiği gibi anekdotlarda tarihide yer edinmiş, ünlü kişilerin bir olay, durum karşısında, onlardan beklenmeyen, verdikleri tepkiler ya da söyledikleri sözler yer almaktadır.⁴² Birçok kaynakta anekdot tanımına, fıkra ile bir ilgisi olmamasına rağmen yer verilmiştir.⁴³ Ayrıca yer alan diğer bir sınıflama da ise Nasrettin Hoca anlatıları yer almaktadır. Bu sınıflandırma çalışmanın çıkış noktası olan **neşeli öykü** (Schwank) türü açısından önemlidir. Çünkü Nasrettin Hoca anlatıları **neşeli öykü** (Schwank) türünün içinde yer almalıdır. **Neşeli öykünün** özellikleri çalışmanın başında açıklanmıştır.

“Kahramanları ad yapmış ünlü kişiler olan fıkralar. A- hikâyeleri önce sözlü edebiyat geleneğinde doğmuş ve gelişmiş, sonradan kitaplara geçmiş, ancak yine de sözlü şakadaki önemlerini kaybetmemiş tiplere ait fıkralar. Bunlar üç başlık altında toplanır. A- Nasreddin Hoca fıkraları, b- incili Çavuş fıkraları, c- Bekir Mustafa fıkraları.”⁴⁴

Alıntıda aslında bu fıkra türüne yönelik bir ayrıntı verilmemektedir. Sadece kahramanları genel olarak toplum tarafından bilinen fıkralar diye ayrılmıştır. Yapı, içerik, işlev, konu, kurgu, biçim ve biçem açısından farklı olup olmadığına değinilmemektedir. Nasrettin hoca anlatılarını fıkra başlığı altında sınıflayan diğer kaynaklarda⁴⁵ da farklı bir bilgiye rastlanmamıştır.

Bu tanımlamaların dışında fıkra alt türüne giren diğer türler ise belli bir zümreye ait olanlar, özel adları olmayanlar, kişilik özelliklerine göre olanlar şeklinde bir bilgi verilmiştir kaynaklarda.⁴⁶

Kaynaklarda bunun dışında fıkraların hangi amaçla kullanıldığına da değinilmemektedir.

40 Lixfeld, Hannjost, *Witz*, (Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co.,1978).

41 Milliyet, “fıkra”, 108-109.

42 Heinz Grother Anekdot, (Stuttgart: Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 1984); Volker Weber, *Anekdote*, Tübingen: Stauffenburg, 1993); Walter Schäfer. *Anekdot-Antianekdot*, (Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1972).

43 bk. Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”,631; Milliyet (b), “fıkra”, 4073; Seyit Kemal Karaalioğlu, “fıkra”, 121; Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen, “fıkra”, 62; Milliyet (a), “fıkra”, 108-109.

44 Milliyet (a), “fıkra”, 108.

45 Akalın, “fıkra”, 110;

Milliyet (b), “fıkra”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c.8. (İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş. -.) 4073; Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”, 631; Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediskun, Baha Dürder, Enver Naci Gökşen, “fıkra”, 62; Turan Karataş, “fıkra”, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: YediGece Kitapları, 2001), 144.

46 bk. Milliyet (a) “fıkra”, 108-109 Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”,631; Milliyet (b), “fıkra” 4073; Akalın, “fıkra”, 110.

“Türk halk edebiyatında daha çok sözlü geleneğin malı olan fıkralar, ders vermek, bir dünya görüşünü belirtmek, herhangi bir düşünceyi örnekle kuvvetlendirmek, yanılma durumlarına delil göstermek, hisse kapmak, sohbeti tatlı hale getirmek, hoşça vakit geçirmek için söylenir.”⁴⁷

Fıkranın amacına yönelik yukarıda verilen bilgilere bakıldığında bir kısmının fıkra ile bağlantılı olmadığı görülmektedir. Fıkra sohbeti tatlı hale getirmek, hoşça vakit geçirmek için kullanılır. Ancak “ders vermek” ya da “yanılma durumlarına delil göstermek”, “hisse kapmak” gibi amaçları birçok fıkra da yoktur. Daha çok belki bunları alaya alma vardır. Elbette fıkraları konuları bakımından alt başlıklara ayırmak olasıdır. Örneğin absürt, korkutucu, ailevi, cinsel içerikli, hastalık içerikli, sınıfsal, milli, politik, mezhepsel içerikli diye alt türlere ayrılabilir.⁴⁸

Yukardaki alıntıya benzer içeriklere diğer kaynaklarda da rastlanmaktadır.⁴⁹ Fıkraların ele aldıkları konulara yönelik ise şöyle bir bilgiye ulaşılmıştır: “Gülünç yaşam olayları, insan-toplum ilişkilerindeki çatışmalar ve çelişkiler oluşturur. Gerçek olaylardan yola çıkarak düzyazı dilinde başlangıç, gelişme ve sonuç bölümleriyle anlatılır. Fıkralarda esas öge insandır, insanı güldürürken düşündürülen ve eğiten halkın mizah anlayışına, zekâsına ortak görüşlerine yer verilir. Söylenen söze inandırıcı bir kanıt olarak geçmişteki olay anlatılır ya da sonuç dinleyicinin anlayışına bırakılır. Anlatının kısa ve kesin bir anlatımla fıkranın içeriğini sonuç bölümünde vermesi gerekir. Fıkralar genellikle zaman ve mekâna bağlanmadan toplantılarda konuşmalara renk katmak, düşünceleri desteklemek amacına yöneliktir.”⁵⁰

Yukardaki bu ifadeye bakıldığında birçok yanlış barındırdığı ve birçok kaynakta buna benzer ifadelerin yer aldığı görülmektedir.⁵¹ Birincisi fıkralar gerçek olaylardan yola çıkmazlar, zaten gerçek olmak, inanılmak gibi bir kaygıları da yoktur. Ancak düzyazı şeklinde yazıldıkları doğrudur. Giriş, gelişme ve sonuç vardır. Ancak bir öyküdeki ya da romandaki gibi değildir. Giriş ve sonuç ancak bir cümle şeklinde olabilir. Çünkü fıkralar genelde en fazla bir paragraf şeklinde olmaktadır, çoğunluğu o kadar bile değildir. Fıkraların çoğu zaman insanı düşündürmek, ders çıkarmasını sağlamak, eğitmek gibi bir derdi yoktur. Fıkranın amacı güldürmektir. Bunun dışında sonuç, dinleyicinin anlayışına bırakılmaz, sonucun dinleyici tarafından anlaşılması istenilir. Sonuç kısmı nüktenin olması gereken yerdir. Nükte gerçekleşir ve fıkra biter. Söylenmesi gereken şudur ki verilen bu bilgiler net olmayan yüzeysel, birçok anlatı için geçerli olabilir. Örneğin fabl düşündürmek ister, anekdot belli bir dönemdeki tarihi bir kişinin tutumunu yansıtır, neşeli öykü insan ilişkilerini yansıtır, menkıbeler inandırmak ve inanca yöneltmek

47 Milliyet (a), “fıkra”, 108.

48 Lixfeld, Hamjost, *Witz*, 3.

49 bk. Yusuf Çotuksöken, “fıkra”, *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Cem Yayınları, 1992), 72; Akalın, “fıkra”, 110; Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”, 631; Milliyet (b), “fıkra”, 4073; Turan Karataş, “fıkra”, 144.

50 Milliyet. “fıkra”. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. 8: 4073. İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., (-); Milliyet (b), “fıkra”, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, c.8. (İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş. -) 4073.

51 Milliyet (a), “fıkra”, 108; Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”, 631; Akalın, “fıkra”, 110.

ister, söylenceler açıklanamayana açıklık getirmek ve inanılmak istenilir gibi.

Birçok sözlük maddesinde fıkranın sözlü gelenekten geldiği ve kısa oldukları da belirtilmektedir ki bu bilgi oldukça yerindedir. Fıkralar daha sonra yazıya aktarılan ürünlerdir.⁵²

Neşeli öykü ve fıkranın özelliklerini karşılaştırarak bir tabloda vermek, birbirleriyle farklarını çarpıcı şekilde ortaya çıkarmak açısından yerinde olacaktır. Bu farklar tablo 2’de sunulmuştur.

Tabloda 2’den de anlaşıldığı gibi fıkra ve neşeli öykünün birbirinden oldukça farklı özellikleri vardır ve bu farklı özellikler onu birçok türden ayıran özelliklerdir. Yoksa ortak olan özelliklere baktığımızda kısılalığı, dilinin yalınlığı, düzyazı olması, sözlü gelenekten gelmesi, figürlerinin halkın içinden gelen kişilerden olması, zıt figürlerin yer alması gibi, birçok başka türde de bulmak olasıdır.

5. Sonuç

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarında ele alınan konuların genel ve edebiyata uygun olmasından dolayı neşeli öykü (Schwank) özellikleri birçok edebi türlerle birleştirilmiştir. Bundan dolayı yabancı kaynaklar irdelendiğinde neşeli öykü masalları, neşeli öykü menkıbeleri, neşeli öykü romanları, neşeli öykü biyografileri gibi karma türler ortaya çıkmıştır.⁵³ Ancak bu tarz eserlerde her iki türünde bazı özelliklerinin kaybolduğu görülmüştür.

Farklı ülkelerin edebiyat bilimcileri de neşeli öyküyü tek başına bir tür olarak ilk başta görmemiş ve başka türlerin içine yerleştirmişlerdir. Ancak daha sonra yapılan araştırmalarla neşeli öyküyü edebiyatta ayrı bir tür olarak sınıflandırmışlardır.⁵⁴

Türk edebiyatında “neşeli öykü” (Schwank) için bir karşılığının olmaması sözlük tanımlamalarında birçok karmaşıklığa neden olmuştur. Özellikle bu tür fıkra türü ile eşdeğer görülmüş ve fıkranın altında tanımlanmaya çalışılmıştır. Fıkra türü altında yer verilmesi sonucu da yabancı kaynaklardan okuyanlar ya da fıkra türünün yapısı ile bağdaştıramayanlar için kafa karışıklığına neden olmuştur. Aslında Türk dilinin de zenginliği göz önünde bulundurulduğunda yabancı kökenli sözcüklere karşılık bulmamak, bulamamak diye bir şey söz konusu değildir. Yabancı kökenli sözcükleri mantıklı, içeriğine uygun Türk diline aktarabilmek için aslında sadece o yabancı sözcüğünün kökenini, kökteki anlamını ve içeriğini irdelemek ve araştırarak, kapsamına eşdeğer olabilecek sözcük üretmek zor olmayacaktır. Böyle çalışmaları üretmek elbette daha zor olabilir. Çünkü yabancı kaynaklarda irdelendiğinde birtakım çelişiklere rastlanmaktadır. Ancak bunlar doğru bir şekilde analiz edildiğinde karşılığını bulmak olasıdır.

Yabancı kaynaklarda “Schwank” olarak adlandırılan neşeli öykü altında Türkiye’nin en önemli kültürel değerlerinden biri olan “Nasrettin Hoca fıkraları” yer almaktadır ve neşeli öykünün özelliklerini taşımaktadırlar. Türkçe de Nasrettin Hoca fıkraları olarak adlandırılan

52 Milliyet (b), “fıkra”, 4073; Akalın, “fıkra”, 110; Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, “fıkra”, 631; Milliyet (a), “fıkra”, 108; Özkırmı, “fıkra” 65.

53 Träger, “Schwank”, 468-469.

54 Straßner, *Schwank*, 9.

bu fıkralar aslında bilinen fıkralardan oldukça farklıdır. Yukarda da bu iki tür ile ilgili verilen bilgi bunun nedenini oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özellikle edebiyat sözlüklerinde bulunması gereken neşeli öykü tanımı için bir öneride bulunmak yerinde olacaktır.

Sözlük Maddesi Önerisi:

Neşeli Öykü: **Alm.** Schwank. **Fr.** joyeux conte (neşeli hikâye). **İng.** merry tale (neşeli masal).

Neşeli öyküde yer alan figürler karakterdir. Genelde anlatıda iki kişi ya da iki grup yer alır ve bunlar birbirine karşıtlık teşkil eder. Bu karşıtlık oluşturma eğitim, sınıf, yaş, tecrübe vs. farklılıklarına dayanabilir. Genelde kendini akıllı gören bir kişi ondan daha akıllı ya da kurnaz biri tarafından alt edilir. **Neşeli öykü** anlatılarında yer alan kişiler genelde anonim karakterler ve halkın içinden insanlardır. Kişilerin karşıtlıkları ruhsal, ahlaksal ya da fiziksel özelliklere dayanmaktadır ve mağdur olan kurnazlık gibi öğelere başvurmak zorundadır.

Neşeli öykü anlatılarının konusu günlük hayattaki sinsilikler, şeytanlıklar, hileler, kötülükler, muziplikler, yaşamın değişik alanları, tabular ve evlilikteki çatışmalardır. Konuların içeriği genel geçer olaylar ve güncel yaşamdandır. Neşeli **öykü** anlatılarındaki konular gerçek değildir, ancak gerçekte insan yaşamında olabilecek olaylar, durumlar ele alınmaktadır. Konular toplumsal yaşamda köklerini bulmaktadır. Ele alınan konular yaşanabilecek, olabilecek olaylar ve durumlar üzerine kurulsun da hoş olmayan yanları vardır ve bu hoş olmayan yanlar işlenmektedir. Günlük yaşamda gün ışığına çıkarılmayan, garip de olsa yaşanabilecek konuları işlemektedir. Olayın geçtiği mekân her yer olabilir. Olayın geçtiği yer önemli değildir. Yer adı verilmez. Uydurma yerler söz konusudur. Bir anlatının **neşeli öykü** olabilmesi için genelde garip, komik, güldürücü, kurnazca, neşelendirici olması gerekir.

Neşeli öykü (Schwank) anlatılarında sadece tek bir olay yer alır, yan olaylar yoktur. Olay aynı zaman diliminde geçmektedir. Olay tek düze anlatılır ve zamansal olarak gerçeğe uygundur. Anlatılar kısa ve beklenmedik bir sona doğru oluşturulmuştur. Konu genelde üstün görülen kişinin kurnazlık, güç/şiddet, kaba ya da komik sözcüklerle alt edilmesi üzerine kuruludur. Uluslararası bilinen ve sevilen bir anlatı içeriğine sahip oldukları gibi aynı zamanda kültürel öğeleri de barındırmaktadırlar.

Neşeli öykü anlatılarının amacı neşelendirmek, güldürmek, şaşırtmak, düşündürmek, sorun yaratmadan keyiflendirmektir.

Fakir ya da zengin olarak anlatılarda yer alan, şehirlilerin, köylülerin, yolcuların insani yetersizlikleri açıklanmaktadır. Ayrıca toplumsal bozukluklar, güçlü ile güçsüz arasındaki sorunlar dile getirilmektedir. İnsanın yaşadığı dünyaya karşı duruşu, dünyayla çatışması bu anlatılarda gösterilmektedir.

Neşeli öykü anlatılarının biçim özelliklerine bakıldığında kısa, her ne kadar düzyazı ya da dize şeklinde de olabilseler, çoğunlukla düzyazı şeklinde oldukları görülmektedir. Dilleri yalın ve kolay anlaşılır ve halk anlatıları içinde yerlerini alırlar. Anlatılarda nükte vardır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Akalın, Sami. “Fıkra”. *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 110. İstanbul: (-)1984.
- Best. Otto. “Schwank”. *Handbuch Literarischer Fachbegriffe*, 490-491. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag GmbH, 1994.
- Çotuksöken Yusuf. “fıkra”. *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 72. İstanbul: Cem Yayınları, 1992.
- Drodoswaki G. “Schwank”. *Duden. Das Herkunftswörterbuch 656*. Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG. 1989.
- Ekiz, Osman Nuri. “fıkra” *Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, 84. İstanbul: Zümrüt yayın ve Dağıtım, 1984.
- Gencan, Tahir Nejat, Haydar Ediskun, Baha Dürder, ve Enver Naci Gökşen. “fıkra” *Yazın Terimleri Sözlüğü*, 62. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Grother, Heinz. *Anekdote*. Stuttgart: Metzlerische Verlagsbuchhandlung, 1984.
- Habsicht, Werner, Lange Wolfgang Dieter. *Der Literatur Brockhaus*. 7:208-209. Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, 1995.
- Karaalioglu, Seyit Kemal. “fıkra”. *Edebiyat Terimleri Klavuzu*, 121. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi. 1975.
- Karataş, Turan.” Fıkra” *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 144. İstanbul YediGece Kitapları, 2001.
- Kılıçoğlu Safa, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim. “fıkra”. *Meydan Larousse*. 4: 631. İstanbul: Meydan Gazetecilik ve neşriyat Ltd. Şti., 1990.
- Lixfeld, Hannjost. *Witz*. Stuttgart: Philipp Reclam jun. GmbH & Co,1978.
- Mackensen, Lutz. “Schwank”. *Ursprung der Wörter*. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 348. Wiesbaden: VMA Verlag, -.
- Milliyet. “fıkra”. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. 8: 4073. İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., (-).
- Milliyet , “fıkra”. *Edebiyat Ansiklopedisi*. 108-109. (-): Milliyet Tesisleri, 1991.
- Özkırmımlı, Attila. “fıkra”. *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 65. İstanbul: Altın Kitapları yayınları, 1991.
- Özkırmımlı, Attila. “kıssa”. *Açıklamalı Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 105. İstanbul: Altın Kitapları yayınları, 1991.
- Petsch, Robert. “Schwank”. *Wesen und Formen der Erzählkunst*, 125-137. Halla/Saale: Max Niemeyer Verlag, 1942.
- Püsküllüoğlu, Ali, “fıkra” *Edebiyat Sözlüğü*, 59. İstanbul: Özgür Yayınları, 1996.
- Rohner, Ludwig. *Theorie der Kurzgeschichte*. Wiesbaden: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1976.
- Rosenfeld Helmut. *Legende*. Stuttgart. J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1961.

- Schäfer, Walter. *Anekdote-Antianekdote*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1972.
- Schweikle, Günther, ve Irmgard Schweikle. “Schwank”. *Metzler Literatur Lexikon*, 502. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1990.
- Straßner Erich. *Schwank*. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung und Carl Ernst poeschel Verlag GmbH, 1978.
- Träger Claus. “Schwank” *Wörterbuch der Literaturwissenschaft*, 570-571. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1989.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (1932). “Hikmet” (2022). <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 8.11.2023.
- Weber, Volker. *Anekdote*, Tübingen: Stauffenburg, 1993.
- Wilpert, Gero. “Schwank”. *Sachwörterbuch der Literatur*, 994-996. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1989.
- Yıldırım-Aksöz, Munise. “kısa öykü”. *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi*, 119-126. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.
- Yıldırım-Aksöz, Munise. “menkıbe”. *Kısa Anlatı Türleri ve Öğretimi*. 103-105. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.
- Yıldırım-Aksöz, Munise. *Produktionsorientierter Lehrverfahren des Romans und des Schwanks*. Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları, 2016.

Tablo 1. Neşeli öykü (Schwank) türünün özellikleri

	Neşeli Öykü/ Schwank
Kişi Ögesi	<ul style="list-style-type: none">• Karşıt kişiler• Eğitim, sınıf, yaş, tecrübe ruhsal, fiziksel, ahlaksal vs. farklılıklarına dayanabilir.• Kendini akıllı gören bir kişi başkası tarafından alt edilir.• Kişiler genelde anonimdir• Karakterdir.• Halkın içinden insanlardır.
Olay Ögesi	<ul style="list-style-type: none">• Konusu günlük hayattaki sinsilikler, şeytanlıklar, hileler, kötülükler, muzipliklerdir.• Yaşamın değişik alanlarını, tabuları ve evlilikteki çatışmaları kapsamaktadır.• Gerçekte olabilecek bir olay anlatılır.• Konuların içeriği genel geçer olaylar ve güncel yaşamdandır.• Eğlendirici, neşelendiricidir.• Olayın geçtiği mekân insanların topluca bir araya geldiği yerleridir.• Mekân, yer önemli değildir.• Yer adı verilmez.• Uydurma yerler söz konusudur.
Olay Örgüsü	<ul style="list-style-type: none">• Anlatılarda tek bir olay yer alır.• Yan olaylar yoktur.• Olay aynı zaman diliminde geçmektedir.• Olay tek düze anlatılır.• Olay zamansal olarak gerçeğe uygun anlatılır.• Eylem dinamikliği, olay ya da ele alınan durum ise durağanlığı temsil eder.• Doruk noktası
İşlev Ögesi	<ul style="list-style-type: none">• İnsanları eğlendirmek• Şaşırtmak• Düşündürmek• İnsanın yaşadığı dünyaya karşı duruşu, dünyayla çatışması gösterilir.
Biçim Ögesi	<ul style="list-style-type: none">• Düzyazı• Günlük dil• Kısa anlatı• Anlaşılması kolay• Yalın dil kullanımı• Halk anlatısı

Tablo 2. Neşeli öykü ve fıkra türlerinin özelliklerinin karşılaştırılması

	Schwank/Neşeli Öykü	Fıkra
Kişi Ögesi	<ul style="list-style-type: none"> Karşıt kişiler yer alır. Eğitim, sınıf, yaş, tecrübe ruhsal, fiziksel, ahlaksal vs. farklılıklarına dayanabilir. Kişiler genelde anonimdir. Kendini akıllı gören bir kişi ondan daha akıllı ya da kurnaz biri tarafından alt edilir. Karakterdir. Halkın içinden insanlardır. 	<ul style="list-style-type: none"> Herhangi bir kişi yer alır. Kişilerin genelde bir ismi yoktur. Varsa da çıktıkları kültürde yaygın olan isimlerdir. Kişi anonimdir. Karakterdir. Halkın içindedir.
Olay Ögesi	<ul style="list-style-type: none"> Konusu günlük hayattaki sinsilikler, şeytanlıklar, hileler, kötülükler, muzipliklerdir. Genelde yaşamın değişik alanlarını, tabuları ve evlilikteki çatışmaları kapsamaktadır. Gerçekte olabilecek bir olay anlatılır. Eğlendirici, neşelendiricidir. Olayın geçtiği mekân her yer olabilir. İnsanların topluca bir araya geldiği bütün yerleri kapsar. Olayın geçtiği yer önemli değildir. Yer adı verilmez. Uydurma yerler söz konusudur. 	<ul style="list-style-type: none"> Konu sınırlaması yoktur. Gelenekler, görenekler, toplumsal yapılar, kuruluşlar, politik tutumlar vs. ele alınmaktadır. Gerçeklikle bir ilgisi yoktur. İnanılmak gibi bir derdi yok. Amacı güldürmektir. Genelde mekân yoktur. Fıkra anlatısında mekânın bir önemi varsa söylenir.
Olay Örgüsü	<ul style="list-style-type: none"> Anlatılarda sadece tek bir olay yer alır, yan olaylar yoktur. Olay aynı zaman diliminde geçmektedir. Olay tek düze anlatılır. Olay zamansal olarak gerçeğe uygun anlatılır. Doruk noktası vardır. 	<ul style="list-style-type: none"> Tek bir olay anlatılır. Yan olay yoktur. Hızlı ilerler. Nüktelidir.
İşlev Ögesi	<ul style="list-style-type: none"> İnsanları eğlendirmek, şaşırtmak, düşündürmek ister. İnsanın yaşadığı dünyaya karşı duruşu, dünyayla çatışması yansıtılır. 	<ul style="list-style-type: none"> Güldürmek ister. Kültürel ve toplumsaldır.
Biçim Ögesi	<ul style="list-style-type: none"> Düzyazı. Günlük dil. Kısa anlatı. Anlaşılması kolay. Yalın dil kullanımı. Sözlü gelenekten gelmekte. 	<ul style="list-style-type: none"> Düzyazı. Günlük dil. Kısa anlatı. Anlaşılması kolay. Yalın dil kullanımı. Sözlü gelenekten gelmekte.

